

NDZAWULO YA DYONDZO YA LE GAUTENG
XITIFIKHEYITI XA XIKAMBELO XA LE HENHLA

XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA
NHLAWULO WA LE HENHLA
(Papila ra Vunharhu)

Possible Answers Supp 2007

XIYENGE XA A

XIVUTISO XA 1

1.1 Makambelelo ya xitsalwana

Makambelele	Levhele 4	Levhele 3	Levhele 2	Levhele 1
1 Ririmi (8)	Vuswikoti byo hlawuleka lebyi katsaka matirhisele ya swivuriso ni swivulavulelo 7-8	U ringetile swinene naswona swihoxo l switsongo ngopfu 5-6	Swihoxo swi hlayilenyana kambe ririmi ra twala 3-4	Ririmi ra phyama,swivuriso ni swivulavulelo a swi khuluki ni xitsalwana 1-2
2 Mongo (8)	Mahungu yo koka rinoko ya xiyimo xa le henhla 7-8	Mahungu ya fambelana ni nhlokomhaka hi ndlela ya kahle 5-6	U na ku pfa a huma emhakeri 3-4	A swi twali leswi a swi hlamuselaka 1-2
3 Mahikele (5)	Matirhisele yo hlawuleka ya mimfungo 4-5	Matirhisele ya le xikarhi ya mimfungo 3-4	Swihoxo switsongo 1-2	Ku hava swikombiso swa mahikele 0
4 Mapeletele (5)	Ku hava swihoxo 5	Swihoxo switsongo 3-4	Swihoxo swo hlayanyana 2	Swihoxo hinkwako 1
5 Tindzimana (5)	Mahungu ya khuluka kahle ni tindzimana 5	Kun'wana tindzimana a ti landzelelani kahle 3-4	Tindzimana a ti hambanisiwi kahle 2	Ku hava tindzimana 1
6 Mahlawulele ya marito (5)	Mahlawulele ni matirhisele lamanene 5	Swihoxo switsongo 3-4	Ku nghenelela swinene ka tindzimi tin'wana 2	Ku tele swihoxo 1
7 Xivumbeko (4)	Manghenelo, miri ni mahetelelo swi vonaka swinene 4	Manghenelo a ya vonaki kahle 2-3	Ku hava manghenelo 1	Swi hlangahlanganile 0
NTSENGO: 40				

XIYENGE XA B

XIVUTISO XA 2

2.1 Makambebelelo ya papila (ra xikaya)

Makambebele	Levhele 4	Levhele 3	Levhele 2	Levhele 1
1 Ntokoto wa timhaka leti yelanaka na matsalwa (4)	Ku ni ntokoto swinene 4	Ntokoto wu kona ku kayivela switsongo 3	Ku ni ntokoto wutsongo a swi hetisekanga 2	Ku kayivela ntokoto 1
2 Vuswikoti byo tumbuluxa (4)	Vuswikoti lebyikulu byo tumbuluxa 4	Vuswikoti byo karhi byo tumbuluxa 3	Vuswikoti byo tumbuluxa lebyitsongo 2	Ku hava vuswikoti byo tumbuluxa 1
3 Vukahle bya xivumbeko (4)	Ku landzeleriwe xivumbeko lexi lavekaka swinene 4	Ku landzeleriwe xivumbeko lexi lavekaka 3	Ku landzeleriwe switsongo xivumbeko lexi lavekaka 2	A ku landzeleriwanga xivumbeko lexi lavekaka 1
4 Thoni leyi lavekaka,xitayili, mahlawulelo ya marito, ku hikahata ni mapeletelo (8)	Ntirhiso wo xonga swinene wa swivulwa hi ku hambamba-hambana ka swona 7-8	Swivulwa swo hetiseka swi tirhisiwe hi ku hambana-hambana ka swona 4-6	Swivulwa swo ka swi nga hetisekanga 2-3	Swivulwa swo ka swi nga nyawuli 1
NTSENGO: 20				

2.2 Makambebelelo ya papila (ra Ximfumo) na 2.3

Makambebele	Levhele 4	Levhele 3	Levhele 2	Levhele 1
1 Ntokoto wa timhaka leti yelanaka na matsalwa (4)	Ku ni ntokoto swinene 4	Ntokoto wu kona ku kayivela switsongo 3	Ku ni ntokoto wutsongo a swi hetisekanga 2	Ku kayivela ntokoto 1
2 Vuswikoti byo tumbuluxa (4)	Vuswikoti lebyikulu byo tumbuluxa 4	Vuswikoti byo karhi byo tumbuluxa 3	Vuswikoti byo tumbuluxa lebyitsongo 2	Ku hava vuswikoti byo tumbuluxa 1
3 Vukahle bya xivumbeko (4)	Ku landzeleriwe xivumbeko lexi lavekaka swinene 4	Ku landzeleriwe xivumbeko lexi lavekaka 3	Ku landzeleriwe switsongo xivumbeko lexi lavekaka 2	A ku landzeleriwanga xivumbeko lexi lavekaka 1
4 Thoni leyi lavekaka, xitayili, mahlawulelo ya marito, ku hikahata ni mapeletelo (8)	Ntirhiso wo xonga swinene wa swivulwa hi ku hambamba-hambana ka swona 7-8	Swivulwa swo hetiseka swi tirhisiwe hi ku hambana-hambana ka swona 4-6	Swivulwa swo ka swi nga hetisekanga 2-3	Swivulwa swo ka swi nga nyawuli 1
NTSENGO: 20				

XIVUTISO XA 3

3.1 Ku kambela Dayari

Makambebele	Levhele 4	Levhele 3	Levhele 2	Levhele 1
1 Xivumbeko (6)	Ku landzeleriwe xivumbeko swinene 6	Ku landzeleriwe xivumbeko 4-5	Ku landzeleriwe xivumbeko switsongo 2-3	A ku landzeleriwanga xivumbeko xa kahle 1
2 Ku landzelela nhlokomhaka (4)	Ku fikele riwe xikongomelo swinene ni vundzeni lebyi lavekeka 4	Ku kongomiwile nhlokomhaka xikongomelo xi fikeleriwile 3	A ku fikeleriwanga xikongomelo ku ni ku rhendzeleka ku khumbiwe nhlokomhaka 2	Ku humiwile swinene eka nhlokomhaka. Vundzeni a hi byona lebyi lavekaka 1
3 Ririmi (10)	Ririmi ra xiyimo xa le henhla 9-10	Ririmi leri lavekaka 6-8	Ku ringetiwile ku kotlanisa ririmi ni xiyimo xa mhaka 3-5	Ririmi ro ka ri nga fambelani ni xiyimo xa mhaka 2
NTSENGO: 20				

3.2 Ku kambela matimu ya mufi

Makambebele	Levhele 4	Levhele 3	Levhele 2	Levhele 1
1 Xivumbeko (6)	Ku landzeleriwe xivumbeko swinene 6	Ku landzeleriwe xivumbeko 4-5	Ku landzeleriwe xivumbeko switsongo 2-3	A ku landzeleriwanga xivumbeko xa kahle 1
2 Ku landzelela nhlokomhaka (4)	Ku fikeleriwe xikongomelo swinene ni vundzeni lebyi lavekeka 4	Ku kongomiwile nhlokomhaka xikongomelo xi fikeleriwile 3	A ku fikeleriwanga xikongomelo ku ni ku rhendzeleka ku khumbiwe nhlokomhaka 2	Ku humiwile swinene eka nhlokomhaka. Vundzeni a hi byona lebyi lavekaka 1
3 Ririmi (10)	Ririmi ra xiyimo xa le henhla 9-10	Ririmi leri lavekaka 6-8	Ku ringetiwile ku kotlanisa ririmi ni xiyimo xa mhaka 3-5	Ririmi ro ka ri nga fambelani ni xiyimo xa mhaka 2
NTSENGO: 20				

3.3 Ku kambela Mbulavulo (Xipichi)

Makambebele	Levhele 4	Levhele 3	Levhele 2	Levhele 1
1 Xivumbeko (6)	Ku landzeleriwe xivumbeko swinene 6	Ku landzeleriwe xivumbeko 4-5	Ku landzeleriwe xivumbeko switsongo 2-3	A ku landzeleriwanga xivumbeko xa kahle 1
2 Ku landzelela nhlokomhaka (4)	Ku fikeleriwe xikongomelo swinene ni vundzeni lebyi lavekeka 4	Ku kongomiwile nhlokomhaka xikongomelo xi fikeleriwile 3	A ku fikeleriwanga xikongomelo ku ni ku rhendzeleka ku khumbiwe nhlokomhaka 2	Ku humiwile swinene eka nhlokomhaka. Vundzeni a hi byona lebyi lavekaka 1
3 Ririmi (10)	Ririmi ra xiyimo xa le henhla 9-10	Ririmi leri lavekaka 6-8	Ku ringetiwile ku kotlanisa ririmi ni xiyimo xa mhaka 3-5	Ririmi ro ka ri nga fambelani ni xiyimo xa mhaka 2
NTSENGO: 20				

XIVUTISO XA 4

4.1 Makambelelo ya xinavetisi

Makambelelo	Levhele 4	Levhele 3	Levhele 2	Levhele 1
1 Xivumbeko xa kahle (3)	Ku landzeleriwe xivumbeko swinene 3	Ku landzeleriwe xivumbeko 2	Ku landzeleriwe xivumbeko switsongo 1	A ku landzeleriwanga xivumbeko xa kahle $\frac{1}{2}$
2 Ku landzelela nhlokomhaka (3)	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene ni vundzeni lebyi lavekaka 3	Ku kongomiwe nhlokomhaka swi veka mihandzu 2	Ku khumbiwe nhlokomhaka ku ni ku rhendzeleka 1	A swi yelani ni leswi lavekaka Ku humiwe swinene eka nhlokomhaka $\frac{1}{2}$
3 Thoni (4)	Thoni leyi lavekaka swinene 4	Thoni leyi amukelekaka 3	Thoni yo ka yi nga yi yona switsongo 2	Thoni yo ka yi nga ri yona 1
NTSENGO: 10				

4.2 Makambelelo ya Xirhambo

Makambelelo	Levhele 4	Levhele 3	Levhele 2	Levhele 1
1 Xivumbeko xa kahle (3)	Ku landzeleriwe xivumbeko swinene 3	Ku landzeleriwe xivumbeko 2	Ku landzeleriwe xivumbeko switsongo 1	A ku landzeleriwanga xivumbeko xa kahle $\frac{1}{2}$
2 Ku landzelela nhlokomhaka (3)	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene ni vundzeni lebyi lavekaka 3	Ku kongomiwe nhlokomhaka swi veka mihandzu 2	Ku khumbiwe nhlokomhaka ku ni ku rhendzeleka 1	A swi yelani ni leswi lavekaka Ku humiwe swinene eka nhlokomhaka $\frac{1}{2}$
3 Thoni (4)	Thoni leyi lavekaka swinene 4	Thoni leyi amukelekaka 3	Thoni yo ka yi nga yi yona switsongo 2	Thoni yo ka yi nga ri yona 1
NTSENGO: 10				

4.3 Ku kambela CV

Makambelelo	Levhele 4	Levhele 3	Levhele 2	Levhele 1
1 Xivumbeko xa kahle (3)	Ku landzeleriwe xivumbeko swinene 3	Ku landzeleriwe xivumbeko 2	Ku landzeleriwe xivumbeko switsongo 1	A ku landzeleriwanga xivumbeko xa kahle $\frac{1}{2}$
2 Ku landzelela nhlokomhaka (3)	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene ni vundzeni lebyi lavekaka 3	Ku kongomiwe nhlokomhaka swi veka mihandzu 2	Ku khumbiwe nhlokomhaka ku ni ku rhendzeleka 1	A swi yelani ni leswi lavekaka Ku humiwe swinene eka nhlokomhaka $\frac{1}{2}$
3 Thoni (4)	Thoni leyi lavekaka swinene 4	Thoni leyi amukelekaka 3	Thoni yo ka yi nga ri yona switsongo 2	Thoni yo ka yi nga ri yona 1
NTSENGO: 10				

[50]

XIYENGE XA C

XIVUTISO XA 5

Xa Mina i Tinyeleti: F. Rikhotso**Mintsheketo**

- 5.1 5.1.1
 - Marungulo ya timhaka leti ku ehleketeleriwaka leswaku ti tshama ti humelela.
 - Timhaka leti nga tsariwangiki helo.
 - Kambe ti hlamuseriwa kunene hi nomo. Any one 1 x 2 (2)
- 5.1.2 Ntsheketo matimu. (2)
- 5.1.3
 - "Makwada."
 - Mboweni (2)
- 5.1.4 Matimba lawa nga le henhla ka Ntumbuluko. / Swiendlo swo ka swi nga twisiseki swo hlamarisa (2)
- 5.1.5 - ku tumbuluxa swilo swo fana ni tinjiya ti thamukathamuka.
 - Endla mali.
 - A hundzala munhu a va xilo xo fana ni ximanga.
 - Tlhari ri tlhaviwa ekhwirini ra yena kambe ri nga ngheni.
 - A ganama kutani a vakeriwa tshuri ekhwirini va kandza ehenhla ka yena kambe a nga twi ku vava. Any three (3)
- 5.1.6 I swigubu leswi biwaka loko tin'anga ti ncina. (2)
- 5.1.7 A ku hamba ku va ni mphikizano wa tihanci, timbhongolo, tibayisikiri na mimovha. (2)
- 5.1.8 - U love hi lembe ra 1989. (1)
 - A tshama e Gavaza. (1)
- 5.1.9 - Ina
 - Eka mavonela – kule hi vona vanhu lava endlaka masalamusi vadya ndzilo kambe va nga tshwi.
 - Va dya swikaringani kumbe va nga humi ngati.
 - Va hoxa munhu eka xibokisani kambe a kota ku hefemula a tlhela a ringana.
 - Van'wana va tekeriwa mali va sala va khomile maphepha. (3)
- 5.1.10 Ni sweswi a nga lova vanhu va ha hlambayisa hi yena. (2)
- 5.1.11 Masalamusi ya dyondzisa vanhu ku endla vubihi eka vanhu van'wana ku fana na Banana a swi kota ku hundzula munhu a va xilo xo fana na ximanga. (2)

- 5.1.12 (i) e Rigudzwe. (1)
 (ii) Muhlava. (1)
 (iii) N'anga. (1)
- 5.1.13 A rhang a boha ndhindhana. (1)
- 5.1.14 Vavasati va yena a va n'wi bela macomana. (2)
[30]

KUMBE

5.2 Varindzi va tinxakwari

- Ntsheketo lowu wu vulavula hi wanuna loyi a tekile vavasati vambirhi.
- Kutani nsati lonkulu a lova a siya vana vambirhi.
- N'wana wa jaha ni wanhwana.
- Nuna loyi a byarile mihandzu ya tinxakwari ekule ni muti wa yena.
- Vana lava nga loveriwa hi mana wa vona a va fanele ku rindza mirhi leyi ya tinxakwari.
- Vana va sale va tlanga kutani timfenhe ti sala ti dya.
- Loko tata wa vona a ya kamba a kuma leswaku a va karhele, kutani a va etlele.
- Loko a vona leswaku tinxakwari ti dyiwile u va bile, kambe loyi wa jaha u swi kotile ku tsutsuma. U tekile loyi wa xinhwanyetani a n'wi endla xilombe.
- Eku heteleleni va n'wi tumbetile. Va hoxa swipame na tinyoka, Loko a pfula saka swi n'wi dlaya. 2 x 15 =

[30]

KUMBE

XIVUTISO XA 6

6.1 *Nthontlho:* W.R. Chauke

- 6.1.1 - Hikuva a wu nga hluvukanga (1)
 - Vanhu va kona a va nga dyondzekanga kutani mintirho leyi a va tirha yona a yi nga nyawuli.
- 6.1.2 - Hi ku teka tshengwe. (1)
- 6.1.3 - Vumunhu (1)
 - wa kariha (1)
 - A ba xibakele.
 - A chaviwa.
 - A ri na mbilu yo biha / nsele.
 - A a nga teki switsundzuxo
 - A rhandza ku vana va yena va nghena Xikolo.
 - A ome nhloko. Any two
- 6.1.4 - Nkul, Cumming. (1)

- 6.1.5 - A tsakela migingiriko ya kholani (1)
 - A tsakela ku hlaya tibuku (1)
 - A tsakela ku tsala. (1)
- 6.1.6 - 1968 (1)
- 6.1.7 - Xa Rhulani (1)
- 6.1.8 - A nga swi tsakeli ku n'wana wa yena a dyondza na vanhu va futa. A vula leswaku a va tivi nhluvuko. A va phahla na swikwenbu swa thyaka. (3)
- 6.1.9 - A ku dyondzo i khokholo leri munhu a fanele ku hanya no hanyisa van'wana endzeni ka rona. (2)
- 6.1.10 - 1986 a vuye a dyondzela vudokodela bya dyondzo. (2)
- 6.1.11 - Hikuva a nga ha swikoti ku vulavula Xitsonga. A ambala swoambalo swo hambana na swa van'wana. (2)
- 6.1.12 - A ku a xi pfuni nchumu. Xi kala nhluvuko. (3)
- 6.1.13 - E – e – a ti sandza, a ku a ti tivi nchumu. A vula leswaku ti kokela vanhu exinyamini a tlhela a ku tikokiwa hi tinhompfu hi valungu. (3)
- 6.1.14 Xikongomela: a ku ri ku lavisisa tindlela to aka tiko ra Afrika-dzonga hi vuntshwa. (2)
- 6.1.15 Hikuva Profesa Nhlamulo u vulavule hi xipene kutani u tivone a fana na xona, swi endle leswaku a lava ku tlhelela eka rikwavo, a ya hluvukisa, no dyondzisa vatsonga machangana lava a va vonela ebodlheleni. (3)

[30]

6.2 Mthovu a tiveka hi ku xanisa vanhu

Ndza rhandziwa

Vanghana hi vona va petanaka nhloko

- Sophie u byela Mavis leswi a tiphinisa xi swona.
- Ntiyiso wa hundzuluxiwa, leswaku timhaka ti ta tsakisa.
- Mavis a hamba a yingisela timhaka ta Sophie ta le eThohoyandou.
- Sophie a byela Mavis leswaku yena wa famba a nga byelangi munhu kambe Mavis u fanele a kombela, leswi kombisaka vuphuntha.
- Sophie u tshama a ri na mali kasi Mavis u hava. Mavis u ringetile ku kombisa vumunhu bya yena na leswaku Sophie u rhandzana na swikhalabyana.

- Sophie u n'wi byerile hi ndlela leyi a kumaka mali na swona vafana va hava
- Masiku hinkwawo Mavis a byeriwa hi ku phunta.
- Mavis u sungurile ku navela swambalo na mali ya Sophie na mahanyelo ya yena.
- Sophie u lavele Mavis munghana loyi a vitaniwa Jonathan, Mavis u vuye a rivala vumunhu bya yena.
- Mavis u tikume a ri na Jonathan eSun City leswi nga n'wi vangela xiphiqo ku fikela laha a nga kalakala loko a vona Jonathan a lava ku etlela na yena, a nga tiyimiselang hi mhaka yo navela vutomi bya Sophie.

(ii) Dyondzo

- Loko u ri n'wana wa xikolo a wu fanelangi ku navela swambalo swa vanghana va wena, na mahanyelo ya vona.
Hanya hi ndlela leyi u nga dyondzisiwa hi yona ekaya, nakambe u nga pfumeli ku tshama u yingisela timhaka leti nga ku akeki ku fana na Mavis. Loko a tshamela ku yingisela timhaka ta Sophie leti a ti lava ku n'wi tekela vunhwana bya yena.

NTSENGO WA XIYENGE C: [30]

NTSENGO: 120